

TÉMA

JIRÁSKOVSKÁ AKCE

Jiráskovská akce představovala jednu z nejrozsáhlejších ideologických kampaní komunistické kulturní politiky. 10. listopadu 1948, krátce po únorovém převzetí moci, ji osobně vyhlásil sám Klement Gottwald. Prezident republiky a vůdce československých komunistů přikládal Jiráskovu dílu takový význam, že o něm dokonce sepsal krátkou brožuru, jež vyšla v roce 1951 pod názvem *Klement Gottwald o Jiráskovi*. Jiráskovská akce měla za cíl masové rozšíření literárního díla spisovatele Aloise Jiráska. Do roku 1951 mělo být v nákladu 50 tisíc kusů vydáno 32 svazků Jiráskova díla. Vydání mělo být kvalitní, doplněné Alšovými ilustracemi, ale zároveň přístupné lidovému čtenáři. Akci šlo především o masový rozsah, Jirásek se měl stát nejčtenějším českým autorem, skutečným národním klasikem. V návaznosti na finanční sbírky z dob národního obrození (Maticе česká, Národní divadlo) byl založen i Jiráskův fond a občané byly opakovaně vyzývány, aby na vydání rozsáhlého díla finančně přispěli. Denním tiskem šířené výzvy měly úspěch a jen během několika měsíců se vybralo přes úctyhodných 15 milionů korun. Vzhledem k nedostatku papíru, se přispívalo též pomocí sběrových akcí. Zejména školy tímto způsobem soutěžily; jak jinak než o sebrané Jiráskovo dílo. Předplatitelé zaplatili 1500 korun za všech 32 svazků.

Organizování celé akce se ujalo ministerstvo školství, věd a umění (Zdeněk Nejedlý) ve spolupráci s ministerstvem informací a osvěty (Václav Kopecký). Vůdčí roli hrál především Zdeněk Nejedlý, autor jiráskovské monografie a též předseda tzv. Jiráskova výboru. Tato instituce převzala oficiální záštitu nad organizací jiráskovské akce. Právě Zdeněk Nejedlý doprovázel kampaň řadou osvětových přednášek a projevů, sepsal množství propagačních brožur o Jiráskovi a především doplnil jednotlivé svazky Jiráskova díla doslovy, jež měly zajistit správnou interpretaci díla. Z cyklu těchto doslovů k Jiráskovi jsou vybrány i následující ukázky.

Vedle nejrozsáhlejšího vydavatelského podniku té doby probíhala řada paralelních akcí. Česká divadla přednostně uváděla Jiráskovy divadelní hry, případně též adaptace jeho próz. Točily se filmy nejen na motivy Jiráskových románů – např. *Temno* režiséra Karla Steklého z roku 1951, ale též snímky životopisné jako *Mladá léta* režiséra Václava Kršky z roku 1953. Ostatně i rozsáhlá filmová freska *Husitská trilogie* režiséra Otakara Vávry z let 1954 až 1957 vznikala v úzké návaznosti na Jiráskovo dílo. Jedním z vrcholných cílů jiráskovské akce bylo vybudování Jiráskova muzea, to vzniklo v pražském letohrádku Hvězda. Výběr místa nebyl zdaleka náhodný, Jiráskova Hvězda měla představovat symbolickou satisfakci za porážku na nedalekém bělohorském bojišti. Budovala či upravovala se též Jiráskova muzea v jeho rodném kraji (Police nad Metují, Hronov aj.), vznikalo též množství Jiráskových soch a bust, určených pro spisovatelovy pomníky (Praha, Litomyšl aj.).

Zdeněk Nejedlý prosadil s Gottwaldovou podporou Jiráska do pozice klasika socialistického umění, jeho dílo se mělo stát středem českého literárního kánonu a zároveň představovalo vzor pro všechny tehdejší spisovatele. Důležitou roli hrálo Jiráskovo dílo též jako povinná literatura při výuce na školách. Jiráskovy historické romány měly konstituovat historické povědomí lidu tak, aby bylo v souladu s komunistickou ideologií a odpovídajícím výkladem dějin. Nejedlým komentovaný a vykládaný Jirásek zřetelně odhaloval „pravé“ tradice českého národa – tedy ty lidové a revoluční.

Závaznost Jiráskova díla potvrdoval sám Klement Gottwald, jenž svůj postoj k Jiráskovi vyjádřil ve vstupním mottu, které uvozovalo všechny svazky souhrnného díla: „Hlásíme se k Jiráskovi, a je nám blízký - bližší než staré společnosti kapitalistické - že ve svém díle mistrně vystihl, které to naše tradice vedou vpřed, k svobodě a k rozkvětu národa. Jeho dílo nás učí tedy správnému pohledu na naši minulost, posiluje naše národní sebevědomí

a plní nás dějinným optimismem a vírou v tvořivé síly lidu. President republiky Klement
Gottwald.“
(JIRÁSEK, Alois: *Temno*, Praha, Melantrich 1950, s. 3.)

I.

TEXT

Až Jirásek první sáhl právě do této doby, a nelekaje se nechutnosti pramenů k té době, probil se jimi až k podrobnému obrazu života v té době. I je nám „Temno“ důležitým dílem i historiografickým, jedním z nejmělejších v naší historické literatuře, a zastupuje nám i vědecké dílo o té době, i bude zastupovat, dokud nám naše věda nevytvoří aspoň přibližně rovnocenné tomu dílo.

Více však ještě než tím působí „Temno“ vystižením hrůzy, kterou ještě dnes v nás vyvolává ta úžasná n í z k o s t, s níž se tehdy šlo na naše lidi. K tomu dodává zde Jirásek doklady přímo otřásající. Honění, pronásledování, mučení nekatolíků, o čemž se v líčení té doby obyčejně nejvíce píše a jež ovšem ani Jirásek neopomíná - to zdaleka není nejhorší a nejstrašnější na této době. Strašnější je to vědomé, nízké, až k pláči i zlosti drzé tehdy ohlupování naší národní masy. Ta úžasná, až do nesmyslnosti stupňovaná nemyslivosť, víra v nejnemožnější vymyšlenosti, při nichž přímo rozum zůstává stát, ty nejen blbé, ale přímo nemravné „zázraky“ Jana Nepomuckého, to dupání kopyt ďáblů v pokoji paní Turkové - a zase ta strašlivá titěrnost všech těch kraječek, papírových kytíček a jiných nevkusností na domácích oltářících a šatečkách panny Marie - i zase drzá nestoudnost páterů jezuitů, kteří hrají karty o zdrávasy (kolik se jich musí pomodlit, když prohrají) - to a tisíce jiných podobných věcí, malých a přece tolik výmluvných, to vše tu Jirásek zachytil přímo v drásajícím obraze lidské hlouposti a zbedněnosti. A věří tomu kdekdo, malý šlechtic jako velký, bohatý měšťan jako chudý. Jaké pak to vychovává charaktery! Ten podlý Čermák na Skalce a obmezená Šantrůčková u Březinů, i to jsou zrůdy, přirozeně vyrostlé na tomto pařeništi hmotné i duševní bídy. Jako i příšerný fanatismus takto znetvořených lidských duší - fanatismus ne síly, ale naopak slabosti, stálého strachu, jenž je nutí přetvářet se, hrát si na zhlouplé i tam, kde by snad prohlédli!

NEJEDLÝ, Zdeněk: Doslov, in: JIRÁSEK, Alois: *Temno*, Praha, Melantrich 1950, s. 652n.

Nezůstalo tak, přišlo jitro, a Jirásek byl jeho velkým hlasatelem. Ale rána národu Temnem způsobená zůstala. I dnes ji cítíme. Je dvojí odtud český národ - husitský a pobělohorský. Jeden jdoucí vpřed, a druhý udržující v našem lidu nákazu Temna. Máme velké slavnosti Husovy, ale na Bílé hoře stále stojí kostel oslavující vítězství Temna. Máme pomníky Husovy a Žižkovy, ale stále máme, a ještě více, i statue svěťce Temna Jana Nepomuckého. A tak i lid je rozdvojen. Je husitsky bojovný lid, a je pobělohorsky temný lid. A co nejhorší, národ není si toho dosti vědom, a Temno, využívajíc toho, pracuje dál, přijímajíc na sebe jen nové a nové formy. Už ani ne tak náboženské, jako sociální a politické.

Jiráskovo „Temno“ je proto víc než román. Je i víc než historický obraz doby pobělohorské. Je veliký vykřičník, volající k nám: čtěte, pozorně čtěte! A přemýšlejte! Je mnoho toho nad čím se zde zamyslet i poučit. Jak se ukázalo hned jak se „Temno“ objevilo. Napsáno v letech 1912-1914, vyšlo těsně před první světovou válkou, i bylo velkým apelem i pobídkou našemu lidu v následujícím boji proti hlavnímu podporovateli a nositeli Temna už tehdy po Bílé hoře i pak v nové době velkých hnutí politických a sociálních - proti Rakousku. A „Temno“ stalo se nejčtenější knihou českého lidu v této době.

I dnes však má nám „Temno“ mnoho co říci, ano dnes, kdy jde nejen o formy národního života, ale o sám charakter našeho lidu, nový, socialistický charakter, snad ještě více, neboť ukazuje na sám kořen reakce i v samém našem lidu. Proto i dnes čtěme „Temno“ a učme se z něho. Velmi nás poučí a posílí v boji proti dnešnímu Temnu, stále ještě se

udržujícím v našem lidu, i když vítězně překonáváno světlem Října. A vyvrzme ze sebe i poslední zbytky Temna!

NEJEDLÝ Zdeněk: Doslov, in: JIRÁSEK, Alois: *Temno*, Praha, Melantrich 1950, s. 659.

MOŽNÉ OTÁZKY:

- 1) Zdeněk Nejedlý v tomto doslovu k Jiráskovu románu o barokní Praze rozlišuje mezi „Temnem“ a *Temnem*. Jakou má toto dvojí užití stejného výrazu smysl?
- 2) Zdeněk Nejedlý apeluje na čtenáře, radí mu, jak si má při čtení *Temna* počínat. Upozorňuje jej, k čemu je Jiráskova kniha vlastně určena. Co je obsahem této instrukce ministra školství, věd a umění? K jakému porozumění čtenáře směřuje? Jaký typ vztahu mezi čtenářem a literárním textem se tato Nejedlého instrukce pokouší ustavit?
- 3) Jirásek psal *Temno* jako historický román, v němž chtěl zachytit obraz doby vrcholného baroka. Vnímá takto Jiráskovu knihu i Nejedlý? O čem vlastně vypráví Nejedlého *Temno*?
- 4) Nejedlého doslov velmi důrazně naléhá na čtenáře a vnucuje mu ten jediný správný výklad románu. V čem především se tento tlak odráží? Jakým způsobem jej Nejedlý vytváří?
- 5) Odpovídá styl, který Nejedlý zvolil, žánru standardních doslovů k historickému románu? V čem je Nejedlého rétorika specifická? Pokuste si ji charakterizovat.

MOŽNÉ ODPOVĚDI:

- 1) Jednoduše řečeno: v „Temnu“ se dle Nejedlého můžeme dočíst a poučit o Temnu. Dějiny mají v komunistickém pojetí jednu trvalou konstantu, odehrává se v nich střet dobra („přišlo jitro“ či „světlo Října“) a zla („vítězství Temna“). Nejedlý podřídil výklad Jiráskova románu této výchozí tezi. Dle něj tak Jirásek ve svém románu zachytil konkrétní historický obraz doby pobělohorské, v němž Temno právě zvítězilo. Nebezpečí Temna však trvá dál, a tak je dle Nejedlého potřeba číst Jiráskovo *Temno*, které nám toto stále ohrožení zlem připomíná. Srovná-li čtenář obrazy pobělohorského Temna, jež jsou dle Nejedlého vsutku děsivé, se svou přítomností, musí si uvědomit, že žije v daleko lepší době než jeho předkové a že by tak měl dbát o to, aby se obdobné Temno již nikdy nevrátilo.
- 2) Četba *Temna* by měla čtenáři pomoci, aby rozpoznal Temno ve svém okolí a ve svém nitru. Nejedlého komentář vyzývá k boji o charakter socialistického lidu a každého jednotlivce, kniha pomáhá odhalit „kořen reakce“ a je jí tak potřeba s odpovídajícím vědomím i číst. Samo čtení se tak stává součástí dějinného střetu mezi dobrem a zlem, spíše než poklidné posezení nad knihou v ušáku a s šálkem kávy evokuje boj. Čtenář by měl charaktery, konflikty a situace, jež Jirásek zachytil ve svém románu, hledat a nalézat ve svém okolí a sám v sobě. To pozitivní by měl rozvíjet a to negativní by se měl pokoušet zničit. Je zřejmé, že *Temno* nabízí především motivy negativní a představuje tak dle Nejedlého jakýsi „katalog zla“. Komentář tudíž neposkytuje čtenáři příliš velkou interpretační svobodu. *Temno* je víc než román a pochopitelně jej také nelze pouze jako román číst. Nesmí se dle Nejedlého pro čtenáře stát jen dokumentem pobělohorské doby, nelze jej číst jen jako knihu o barokní kultuře. „Drásající obrazy lidské hlouposti a zbedněnosti“, jež kniha čtenáři zprostředkovává, jsou dle Nejedlého totiž stále aktuální. I dnes existují ve světě síly, které chtějí člověka ovládat podobným způsobem jako barokní katolická církev. Socialistický člověk by tak měl číst tu správnou literaturu, aby se ubránil nebezpečí tohoto nového Temna, aby ze svého nitra tuto nákazu vyvrhl.
- 3) Nejedlý nevnímá Jiráskovo *Temno* jen jako obraz doby pobělohorské, nechte jej jako běžný historický román, který vypovídá o dané době. Kniha podle něj nabízí víc, její obsah je zcela aktuální. Román nevypráví jen o vítězství Temna na počátku osmnáctého století, ale též o zcela aktuálním střetu starého a nového světa. Již v barokní době se odehrával tento zápas, který se ale až v dnešní době naplňuje. Nejedlý tímto výrazně posouvá vyznění *Temna* a usiluje přitom o to, aby se historický román proměnil v knihu, která čtenáři nevypráví jen o baroku, ale především jej orientuje v současné politické situaci. Z historického románu se tak díky Nejedlého komentáři stává kniha veskrze politická a aktuální. Motivy a obrazy z Jiráskova románu lze využít i v situacích, jež s barokní dobou a historií vůbec nesouvisí. Lze jimi argumentovat v politických projevech, využít je jako zástupné obrazy současného zla, charakterizovat s jejich pomocí stávající protivníky, zejména církev. Navíc není *Temno* dle Nejedlého běžnou literární fikcí, svou výpovědní hodnotou se blíží historiografii a zastupuje tak i vědecké dílo o barokní době. Nejedlý v tomto smyslu skutečně povýšil význam Jiráskova díla nad historickou vědu a z historických románů fakticky učinil učebnici dějepisu.
- 4) Nejedlý důsledně rozlišuje mezi národem husitským a pobělohorským, česká společnost je dle něj rozpolcena na dvě části, z nichž jedna reprezentuje Temno a

druhá „světlo Října“. Nejedlý ta na čtenáře nepřímo naléhá. Každý by se měl rozhodnout, zda patří k „pobělohorsky temnému lidu“, který je odsouzen k zániku, či k „husitsky bojovnému lidu“, kterému dějiny slibují konečné vítězství v socialismu. V podtextu se skrývá hrozba, pokud by čtenář nepřijal tuto vítěznou roli a ztotožnil se se zástupci zla, mohl by se sám stát obětí stále probíhajícího boje. Díky této politické kontextualizaci čtení (nezapomeň čtenáři - sám se právě účastníš střetu dobra a zla) je čtenáři vnucena i odpovídající interpretace románu. Nemá totiž na výběr, buď bude knize rozumět jako Nejedlý – který zde představuje závaznou autoritu a normu, nebo se alternativní interpretací sám vyčlení ze společenství těch, kteří rozumí správně, a stane se tak součástí „pobělohorsky temného lidu“. Zejména v kontextu padesátých let, v nichž jiráskovská akce probíhala, může taková alternativa vzbuzovat obavy. V podtextu je navíc zdůrazňována hloupost a zbedněnost lidu, jenž se nechával církví takto balamutit a věřil nemravným pseudozázrakům vymyšleného světce. Pokud by čtenář zaujal k textu jiný než Nejedlým protěžovaný postoj (například by sympatizoval s katolickou vírou), jako by přijal tuto roli hlupáka, jenž se nechává manipulovat. Jak vidno, mocenský tlak se díky naléhavosti Nejedlého doslovu projevuje i v zdánlivě zcela soukromé a bezpečné činnosti – při čtení literatury.

- 5) Nejedlého styl je na „žánr“ doslovu nezvykle afektovaný a agresivní. Již tím prozrazuje svou ideologickou motivaci, snaží se za každou cenu přesvědčit čtenáře o své pravdě. Při popisu pobělohorského temna se Nejedlý dostává až do jakéhosi vytržení, v dlouhém souvětí podává čtenáři afektovaný výčet hrůz, přičemž nešetří expresivními výrazy, užívá hojně zvolací věty. Zdůrazňuje přitom vlastní pohnutí (pláč, zlost, úžas), aby obžaloba baroka působila opravdu emotivně. Odsudek barokní doby se mimo jiné projevuje i v tom, že Nejedlý o ní důsledně hovoří jako o „té době“, aniž by se trápil hledáním jiných výrazů. Tato neschopnost nalézt synonymum, obohatit slovník, je příznaková. Baroko si ani jiné označení nezaslouží, je to prostě jen (řečeno s despektem) „ta doba“. Důsledné používání plurálu my („máme“ nebo „v našem lidu“) nemá nechat čtenáře na pochybách; tato kniha se jej bytostně dotýká. Posléze Nejedlý připojuje též imperativní výzvy („čtěme“, „učme se“ či „vyvrzme ze sebe“), které již na čtenáře přímo útočí. Celý text je navíc výrazně polarizován: proti temnu stojí světlo, proti bělohorskému kostelu Panny Marie Husovy slavnosti, proti Nepomukovým sochám pomníky Husovy, proti temnému lidu lid husitský atd. Takto vystavěný text působí sugestivně a může čtenáře přesvědčit již svou jednoznačností a jednoduchou kompozicí. Nabízí jednoduchý a uspořádaný svět a s ním i odpovídající roli, s kterou by se měl čtenář ztotožnit. Pochopitelně by měl toužit po splynutí s těmi, kdo stojí na straně dobra. Ideologicky motivovaný text s touto přirozenou lidskou potřebou „patřit k těm dobrým“ samozřejmě počítá. Zlo je navíc spojováno s řadou působivých metafor. Nejedlý takto nejen dále rozvíjí expresivní potenciál Jiráskova *Temna*, ale spojuje s temnou stranou i další působivé obrazy („fanatismus“, „nákaza“, „rána“, „hloupost“, „nechutnost“, „zrůdy“ či „hnusné paření bída“ aj.).

II.

TEXT

Proti všem! V těchto dvou slovech již v názvu Jirásek zachytil to, v čem nejvíce viděl velikost tehdejších dějů. Nezapomeňme, že psal své dílo ještě v době české nesamostatnosti, v době naší závislosti na Rakousku, kdy za nás mezinárodně mluvili jiní, lidé nám cizí, národu nepřátelští. A v době, kdy nám stále byla vštěpována zásada, že jsme národ malý a proto slabý, který ani si nesmí dovolit promluvit po svém a chtít něco proti mocným tohoto světa. A v době, kdy na nás nastupoval již pangermanismus, z něhož se potom zrodil nacismus. V té době krajně nebezpečné, nebezpečné vzrůstem nepřátel i slabostí doma, zvedá proti tomu obojímu Jirásek svůj hlas a píše „Proti všem“. Ano, proti všem jsme se kdysi osmělili postavit a proti všem jsme slavně zvítězili. Nebylo opravdu tehdy thematu časovějšího, národu užitečnějšího, než toto Jiráskovo mohutné: Proti všem! A není to i dnes bez významu.

Situace se sice v základě změnila. Teď nejsme sami, jak jsme byli tehdy, teď se opíráme o nejmocnější, a slovanskou i lidovou, socialistickou říši světa. A ani si již nenamlouváme, že jsme malí a proto slabí. Naopak, držíme krok a chceme i dále držet právě s nejpokrokovějšími národy světa. Ale nepřítel číhá i teď, a proto i teď musíme být připraveni. Proti všem, kteří by nový, námi spolubudovaný svět chtěli ohrozit. A tak nejen historií bylo a i dnes jest Jiráskovo „Proti všem“. Je to mocný hlas burcovatele národního sebevědomí a odvahy, hlas novodobého Táborského hejtmana, volajícího svůj lid do boje za dnešní, ale neméně svatou pravdu!

NEJEDLÝ Zdeněk: Doslov, in: JIRÁSEK, Alois: *Proti všem*, Praha, Naše vojsko 1950, s. 618n.

A takové je celé „Proti všem“. Zobrazení nejslavnější chvíle z dějin husitství a tím i dějin našeho národa. Největší vypětí veškeré naší národní síly. Ale i velké poučení pro nás i dnes. A je jen s podivem, jak správně Jirásek již tehdy, před více než půlstoletím, dovedl postavit otázky pro tehdejší svět ještě neexistující, ale dnes zato tím aktuálnější a naléhavější: síla a moc lidu, nutnost organizace, národní vojsko, nebát se sebemocnějších protivníků, ochrana před falešným levičáctvím (zde kněží). Ale to právě je tajemství pravého a velkého umění: že jsouc postaveno věčně a hluboce, nejen neodumírá, ale získává postupem doby. I „Proti všem“ patří k takovým dílům.

NEJEDLÝ Zdeněk: Doslov, in: JIRÁSEK, Alois: *Proti všem*, Praha, Naše vojsko 1950, s. 625.

MOŽNÉ OTÁZKY:

- 1) Jak Nejedlý interpretuje roli Jiráska jako spisovatele? Jaký má dobrý spisovatel v jeho pojetí vlastně být? V čem spočívá význam jeho díla?
- 2) Nejedlého doslovy doplňují všechny svazky Jiráska vydané v rámci edice Odkaz národu a představují tak specifický žánr ideologické literatury. Jaká je vlastně jejich funkce? Jak může takovýto doslov ovlivnit četbu a interpretaci literárního díla?
- 3) Nejedlý rozlišuje „Proti všem“ a Proti všem. V čem spočívá rozdíl mezi těmito dvěma výrazy?
- 4) Nejedlého doslovy vnucují čtenáři specifické představy o smyslu literatury a čtení. V čem podle tohoto pojetí spočívá funkce literatury; proč by měl člověk Jiráska vlastně číst?
- 5) Dokázali byste nalézt alternativu k Nejedlého interpretaci Jiráskova díla? Lze tyto historické romány číst jinak?

MOŽNÉ ODPOVĚDI:

- 1) V Nejedlého pojetí pomáhá spisovatel svým dílem národu překonávat těžké chvíle. Nepíše pro sebe, aby se zabýval problémy vlastního nitra či hledáním smyslu života, ale píše především pro lid. Knihy nejsou určeny pro zábavu, k odpočinku či sebevzdělávání. Není podstatná ani jejich estetická funkce, neboť nejde o umění, ale především o boj za pravdu a národní existenci. Nejedlý zde navazuje na kulturní stereotypy národního obrození, jež u spisovatelů také zdůrazňovalo jejich povinnost burcovat národ, stát se jeho svědomím; hlasem, jenž probouzí národ ze spánku. Nejedlý však tuto v českém prostředí tradiční roli spisovatele posouvá a podřizuje službě komunistické ideologii. Jirásek sám by byl zřejmě velmi překvapen, kdyby viděl, čemu mělo v padesátých letech jeho dílo posloužit. Byl by překvapen, kdyby se dozvěděl, že ve svém románu *Proti všem* burcoval čtenáře do boje za „svatou pravdu“ socialismu. Spisovatel v Nejedlého pojetí představuje bojovníka - „novodobého Tábořského hejtmána“, který mocným hlasem svého díla svolává čtenáře do bojového šiku. Dobré literární dílo musí vždy mít i politický rozměr. Nejedlý odmítá umění pro umění. Dobrý spisovatel by měl čtenáři pomoci, aby se zorientoval ve světě. Měl by mu ukázat jeho pravé místo.
- 2) Nejedlého doslovy představují hlas autority, která normativně vykládá smysl Jiráskova díla. Jako parazitická houba prorůstá Nejedlého komentář do Jiráskových próz a vnucuje se čtenáři jako jediný „správný“ způsob porozumění textu. Nejedlého výklad je přitom velmi konzistentní a jednoduchý. I tím si může získat čtenáře, kteří touží po jednoznačném a srozumitelném čtení. Nejedlý ostatně nepřipouští jiné možné interpretace, má takřkajíc „patent na Jiráska“. Jen on jediný přesně ví, o čem ta která kniha pojednává. Nejedlý často používá sloves v první osobě plurálu („teď nejsme sami“ či „musíme být připraveni“), vytváří tak obraz společenství čtenářů, kteří tuto jedinou pravou interpretaci Jiráska sdílí. Naléhavý apel Nejedlého nutí čtenáře k tomu, aby na tomto společenství participovali, aby se stali součástí onoho kolektivního „my“. Komentář zároveň brání čtenáři v tom, aby dílo četl po svém, aby vůči textu zaujal dialogický postoj (naslouchal mu bez apriorních předpokladů) a vytvořil si vlastní interpretaci, subjektivní hodnocení knihy. To však Nejedlý nepřipouští. Jiráska lze v jeho pojetí číst jen na základě závazné interpretace; smysl díla je pouze jeden jediný a čtenáři jej zprostředkuje právě doslov. Čtení tak slouží k disciplinaci čtenářů, s pomocí kolektivně sdílených interpretací Jiráskova díla se rodí myšlenkové stereotypy, na něž lze snadno naroubovat klíčové teze komunistické ideologie. Jiráskovo dílo tak čtenáře přesvědčuje, že komunismus byl logickým vyústěním českých dějin a že k němu to dobré v historii národa již po staletí směřovalo. Jiráskův Tábor se stává předobrazem komunistické společnosti. Nejedlý využívá Jiráskovy obrazy minulosti k tomu, aby legitimizoval komunistickou ideologii, aby ji dodal historické ospravedlnění. Nebyla to tedy žádná náhoda či tlak vnějších okolností, že v únoru 1948 převzali v Československu moc komunisté. Vznik komunistické společnosti představuje zákonité vyústění historického vývoje. Ani to nemohlo dopadnout jinak.
- 3) Nejedlý klade jasnou paralelu mezi někdejší boj husitů proti celému světu a současný boj komunistů za lepší svět. Na rozdíl od husitů z Jiráskova *Proti všem* se však komunistickému hnutí jeho boj vydařil, i tak je však potřeba být stále na stráži a bděle se stavět proti všem, „kteří by nový, námi spolubudovaný svět chtěli ohrozit“. V pouhém názvu knihy, který Nejedlý píše vždy v uvozovkách, se tak odráží i trvalá konstanta dějin, kterou Jiráskovo dílo odhaluje v konkrétních reáliích husitské doby.

Ta však platí i obecně, dějiny jsou vždy bojem, v němž se střetávají síly dobra a zla. Zatímco husité byli tehdy poraženi, my jsme dnes zvítězili, jejich boj proti všem nás však stále zavazuje.

- 4) Čtenář by měl Jiráskův číst, aby poznal vlastní dějiny, zorientoval se ve světě a pochopil vlastní roli v něm. Literární dílo je zde využíváno jako nástroj ideologické indoktrinace. Nejedlým interpretovaný Jirásek vypráví české dějiny tak, aby jejich jediným smysluplným vyústěním byl Únor 1948 a vznik lidově demokratického státu. Jirásek je čtenáři představován jako národní klasik, pokud se někdo považuje za Čecha, měl by Jiráskův číst, neboť v jeho rozsáhlém díle se koncentruje historické vědomí češství. Taková literatura přitom uzdravuje a dodává sílu. Pokud by čtenáři hrozilo, že jej ovládne slabost a pochybnosti, může mu vyprávění o hrdinském boji husitů proti všem dodat sílu, aby sám obstál v boji proti těm, kteří by chtěli zničit právě budovaný svět socialismu. Čtení samo se tak stává součástí budování nového světa a boje s jeho nepřáteli.
- 5) Jiráskovy romány lze číst jako historický obraz dané doby, tedy bez přímých souvislostí s dneškem. Nejedlý násilně zdůrazňoval právě tyto paralely mezi minulostí a přítomností, aktualizoval a politizoval Jiráskovy obrazy z dějin, zneužíval relativně čtivé literární výjevy z národní historie k ideologické manipulaci. I přesto však lze Jiráskovy prózy číst „pouze“ jako historické romány, všimnout si toho jak evokují prostředí, jak se pokouší osvětlit historické události, jak předvádějí jednání historických postav atd. Jiráskův je též možné číst pro zábavu, i když se to dnes příliš nenosí. Právě role již Jirásek (chtě nechtě) sehrál v rámci komunistické kulturní politiky jej čtenářům natolik znechutila, že jeho tituly v dnešní době příliš nevyhledávají. Přesto někdejší popularita Jiráskových románů pramenila i z toho, že se daly relativně dobře číst. Jirásek vkládal do historických příběhů i milostné zápletky a vycházel tak vstřícně dobovému čtenářskému vkusu. Možná nejzajímavější možnost čtení však nabízí Jirásek dnes, kdy můžeme konfrontovat vlastní čtenářskou interpretaci právě s oficiálním výkladem komunistických literárních historiků, především Zdeňka Nejedlého. Čtenář se tak mnoho dozví o manipulaci, o možnostech ideologického zneužití literatury, o stereotypech v českém obrazu minulosti. Ačkoliv dnes čtenářstvo Jiráskův spíše odmítá, řadu historických obrazů, jež právě Jirásek pomáhal vytvářet, stále nevědomky sdílí. Při takovémto kritickém čtení „z odstupu“ může čtenáře řada věcí překvapit. Nakolik kupříkladu Jiráskův *Koniáš z Temna* připomíná komunistické cenzory a nakolik se techniky komunistické kulturní politiky podobají těm, jež Jirásek přisuzuje pobělohorským jezuitům. Přes tuto dnes stěží přehlédnutelnou paralelu nikdo *Temno* nečetl jako alegorii na komunistický útlak, neboť tlak oficiální kultury takový výklad zcela vylučoval. Jiráskovo dílo se stalo doslova symbolem povinné četby a nikdo z čtenářů se jinou interpretací oficiálně protěžovaných děl nezabýval.

HISTORICKÝ KONTEXT

Klementem Gottwaldem vyhlášená kampaň za masové rozšíření Jiráskova díla měla vyvrcholit u příležitosti stého výročí spisovatelova narození v roce 1951. Vydání všech 32 svazků se však k tomuto termínu ani zdaleka nestihlo. Přestože Jiráskův fond dle oficiálních údajů vybral přes 20 milionů korun, i přes rozsáhlou institucionální podporu celé akce a osobní zájem prezidenta se vydávání Jiráska značně protáhlo. Jako první svazek edice „Odkaz národu“ vyšly v květnu 1949 *Staré pověsti české*. Ediční projekt se však dvaatřicátým svazkem uzavřel až v roce 1958, tedy pět let po smrti Klementa Gottwalda a sedm let po plánovaném ukončení akce. Již od roku 1952 však začalo vycházet druhé vydání celého souboru a navíc některá Jiráskova díla paralelně vydávala i jiná nakladatelství, mimo rámec jiráskovské akce. Jen „Odkaz národu“ vydal Jiráska v celkovém nákladu 3 485 000 výtisků (BAUER, Michal: *Ideologie a paměť. Literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*, Jinočany, HaH 2003, s. 182.). Přes dílčí organizační neúspěchy tak bylo plánovaného cíle komunistické kulturní politiky dosaženo. Jiráskovo dílo byl masově rozšířeno, stalo se povinnou školní četbou a z polic knihoven i knihkupectví zcela vytěsnilo ideově závadnou literaturu. Leckdy hladovému čtenáři prostě nezbylo, než sáhnout po Jiráskovi, pokud se chtěl vyhnout původní tvorbě tzv. socialistického realismu.

Komunistická kulturní politika se netajila tím, že s jiráskovskou akcí usiluje o ideologickou převýchovu celého národa. V tisku byl ediční projekt doprovázen masovou kampaní, význam Jiráskova díla osvětlovali nejen ministři Nejedlý a Kopecký, ale též celá řada spisovatelů (Jan Drda, Marie Majerová, Marie Pujmanová ad.). Do denního tisku se vkládaly poštovní poukázky pro případné předplatitele a přispěvatele do Jiráskova fondu. Podle Nejedlého měla jiráskovská akce pomoci zejména mladým lidem, aby v pravém světě poznali národní historii, stranou však nezůstávali ani dělníci – vždyť Jiráskovy romány představovaly dle stranických ideologů tu pravou lidovou četbu, srozumitelnou a milou všem. Nejedlý nazýval Jiráska nejmilejším spisovatelem lidu.

Jiráskovská akce představovala rozsáhlou kampaň zaměřenou především na reinterpetaci českých dějin. Nejedlý prosazoval heslo: „Jiráskovy spisy – nejkrásnější učebnice českých dějin.“ Za pomoci Jiráskových historických románů, doplněných výklady Zdeňka Nejedlého, mělo být konstituováno nové historické vědomí českého národa. Národní dějiny měly tímto způsobem ospravedlnit nástup komunistické moci. Nejedlého ideologická interpretace Jiráska usilovala o to, aby byl v zásadě „exotický“ bolševismus přijat jako něco bytostně českého. Nejedlého Jirásek vynesl z dějin na světlo pravý původ komunismu. Češi se měli dozvědět, že se nejedná o cizorodý sovětský implantát, ale o původní dědictví naší vlastní minulosti. Vždyť už Tábor byl kolébkou komunismu, Moskva je pouhým dědicem táborských tradic. Díky této konstrukci si komunistická propaganda mohla dovolit fascinující historické paralely. V projevu u příležitosti otevření Jiráskova muzea v letohrádku Hvězda v roce 1951 tak mohl Antonín Zápotocký rozvíjet následující historické paralely: „Tak jako před staletími táborští komunisté jsme i my dnes celé světové reakci trnem v oku. Také proti nám je dnes kapitalistická reakce ochotna chystat křížácké výpravy. Chtěli by znovu plnit naši krásnou zemi, rozvracet pokoj a mír, znásilňovat a vraždit.“ (citováno dle: BAUER: C.d., s. 185.) Kolektivně sdílené obrazy z Jiráskových románů tak sloužily k tomu, aby aktuální politické události získaly jasný smysl, díky čemuž každý věděl, jak se má v dané situaci zachovat.

Klíčovým vykladačem Jiráskova odkazu se stal Zdeněk Nejedlý. Sepsal přitom nejen reprezentativní Jiráskovu monografii, ale i řadu drobnějších popularizačních brožur, novinových a časopiseckých článků, přednesl množství jiráskovských projevů a osvětových přednášek. Specifickou roli však mezi těmito texty hrály především doslovy k jednotlivým svazkům souhrnného díla, v nich Nejedlý nastavil základní normy, dle nichž měl být Jirásek

vykládán. Neubráníl se přitom i cenzurním zásahům. Některé pasáže (především obrazy církve a náboženské motivy), který se ocitly v rozporu s oficiální linií výkladu, tak byly v Jiráskových románech upraveny či z nich byly prostě odstraněny. Autoritativní závaznost Nejedlého komentářů ke klasickému dílu české literatury dokládá i jejich souhrnné vydání v roce 1960 (*Doslovy k souboru spisů Aloise Jiráska „Odkaz národu“*, Praha, SNPL 1960.). Nejedlého ideologická reinterpretace Jiráska vycházela z několika základních předpokladů a byla založena na jednoduchých ale o to působivějších principech. Níže se je pokusím popsat a analyzovat.

První předpoklad: Jiráskovo dílo je věrným obrazem dějin. Nejedná se o literární fikci ale o historickou skutečnost. Zdeněk Nejedlý povýšil Jiráskovy romány na úroveň historické vědy. V rámci školství tak dosáhl dvojitého efektu. Jirásek se jednak stal povinnou četbou a klíčovou látkou v rámci výuky českého jazyka, paralelně se však o něj opírala i výuka dějepisu. Tytéž knihy, které žáci četli k výuce češtiny, tak mohly zároveň posloužit jako učebnice dějepisu. Tento mezioborový přesah Jiráskova díla jen umocnil žádoucí efekt: romány skutečně významně ovlivnily historické povědomí generací, jež prošly takto koncipovaným modelem školní výuky. Nejedlý přitom efektivně využil i nebyvalý rozsah Jiráskova díla, které sahalo od *Starých pověstí českých* až k obrozeneckým ságám typu *F.L.Věka* či venkovské kroniky *U nás*. Čtenář tak mohl získat dojem, že Jirásek pokrývá národní dějiny zcela komplexně, že jeho romány dějiny popisují v celé jejich šíři. O čem Jirásek nepsal, to jako by pro český národ historicky ani neexistovalo, to prostě nebylo české. Nejedlý ve svých dosloveh tento efekt cíleně podporoval. Ve své jiráskovské monografii se v tomto smyslu zamýšlí nad významem 16. století pro české dějiny: „Co v něm mohl Jirásek nalézt pro své snahy, sílit minulostí přítomnost? Co tam bylo tak silného a zdravého, aby to mohl dnešní době položit za vzor?“ (Nejedlý, Zdeněk: *Alois Jirásek*, Praha, Svoboda 1949, s. 166.) Dále popisuje, jak Jirásek nahlédl do 16. století a spatřil smutný obraz mravní hniloby, našel lid tak ubohý a porobený, že raději o této temné době ve svém díle pomlčel. Jinde Jiráskovo znechucení nad touto dobou poslouží Nejedlému k tomu, aby celé století šmahem odsoudil: „I Jirásek, tento nejúplnější zachycovatel národních tradic, živých v našem lidu, který 15. století zvětšil v celé řadě velikých děl, nenapsal o 16. století, mimo jednu drobnou a ještě odsuzující práci..., ani jedno dílo. Tak buržoasie v paměti národa zaplatila svou zradu na husitské lidové revoluci úplným zapomenutím.“ (Nejedlý, Zdeněk: *Komunisté dědici velikých tradic českého národa*, Praha, Československý spisovatel 1953, s. 18n.) Celou kauzu 16. století lze jednoduše uzavřít: nepíše-li o něm Jirásek, jako by ani neexistovalo.

Druhý předpoklad: Jiráskovy historické příběhy mají svou paralelu v dnešku. Z rozsáhlého souboru Jiráskových historických příběhů si Nejedlý vybírá celou řadu literárních postav, z nichž vytváří jakési archetypální figury českých dějin. Takové postavy se tak historicky znovu vracejí a mají tudíž své paralely i v přítomnosti, neboť dějiny se dle Nejedlého stále opakují. Původně literární postavy tak fungují jako jakési platónské ideje, které v sobě koncentrují hlubokou a zcela objektivní pravdu dějin. Často jsou dokonce ideologií považovány za pravdivější než mnohdy nepřehlédnutelná historická skutečnost. Takový ideální typ vyššího šlechtice představuje dle Nejedlého kupříkladu Lamminger z *Psohlavců*. Koniáš z *Temna* je pak ideálně typickým představitelem jezuitů a jejich touhy ovládat mysl lidu. Nejedlý o něm v doslovu k *Temnu* říká: „Koniášovi dal dokonce i jisté rysy velikosti, sice chmurné, nelidské, ve svém fanatismu až příšerné, ale nesporné velikosti – velikosti všeho toho zla, jež nejen Koniáš, ale celý ten řád, založený k takovým účelům, páchal tehdy na českém lidu a národě.“ (JIRÁSEK: C.d., s. 654.) Jiráskovy postavy jsou pro Nejedlého „typy“, jež v pročištěné podobě představují určující vrstvy a zákonitosti společenského vývoje. Nejedlý se přitom nebojí zdůraznit, že Jirásek řadu těchto postav doslova vytvořil: „Chodského Kozinu až do „Psohlavců“ nikdo neznal, to jméno i postava tlely v hlubinách archivů. Až Jirásek jej nejen vzkřísil, ale přímo vytvořil, a to tak, že se stal

přímo typem českého bojovníka za práva lidu.“ (NEJEDLÝ, Zdeněk: *Komunisté dědici velikých tradic českého národa*, Praha, Československý spisovatel 1953, s. 79.) Koniášové, Lammingerové a Kozinové se dle Nejedlého vyskytují i dnes – stačí si na ně ukázat. Jiráskovské postavy tak mají čtenáři posloužit k tomu, aby se v dnešním světě zorientoval, a ideologovi přitom výrazně usnadní techniku manipulace. Kolektivně sdílené literární příběhy mu poslouží jako jednoduchá matérie, z níž vybírá dílčí zápletky a známé postavy, aby do nich promítl současné politické konflikty, aby je využil k mocenskému tlaku a manipulaci.

Třetí předpoklad: Nejedlý představuje dějiny jako boj. Již sám Jirásek mu to ostatně v mnoha ohledech usnadnil. Ne náhodou se právě válečný román *Proti všem* stal pro Nejedlého jakýmsi jádrem jiráskovského kánonu a povinnou součástí četby nejen ve školách ale též v rámci ideologické čtenářské kampaně tzv. Fučíkova odznaku, či v rámci povinné vojenské služby. Sám Jirásek vnesl do svých románů v duchu dobového nacionalismu především polaritu česko-německou. Jeho historické příběhy často dynamizuje střet národních živlů a doba temna se tudíž jeví především jako období germanizace. Nejedlý tuto nacionální rétoriku boje přejímá, navazuje tím na tradiční stereotypy češství, ale navíc připojuje nová ideologická dogmata marxismu-leninismu. Vždy se tak jedná i o střet dvou protikladných společenských tříd - vykořisťovaných a vykořisťovatelů. Kouzlo a přesvědčivost Nejedlého interpretace přitom tkví v tom, že jeho výklad často splývá s konvenční motivikou střetu česko-německého. Tudíž se může zdát, že Nejedlý pouze navazuje na myšlenkový odkaz českého 19. století. Vykořisťovaný lid je totiž povětšinou český a vykořisťovatelská buržoazie či církev zase německá či alespoň poněmčená. Čtenář by tak v logice Nejedlého výkladu měl být komunistou už proto, že je Čechem. Historické příběhy tedy v Nejedlého pojetí nepředstavují nějaký starý a dávno zaniklý svět, neboť dějiny samy jsou velmi aktuální a živé. Starý a zanikající svět ve skutečnosti zastupují právě přežilé společenské třídy jako buržoazie, které se v duchu marx-leninské ideologie ocitly „na smetišti dějin“. I v minulosti se tudíž odehrává střet starého a nového světa, stejně tak jako dnes. V doslovu k husitskému románu *Mezi proudy* to Nejedlý formuluje zcela jednoznačně: „A co je vůbec na Jiráskově líčení zde nejvzácnější: jak dovedl vystihnout mravní i historickou převahu tohoto nového světa nad starým zahnívajícím světem. Není jistě čtenáře, který by i citově nebyl tu přímo unášen novým světem a nebyl stejně naplněn přímo hnusem k starému světu. Ale nejen o cit jde: Jirásek tím dává tomu i jediné možnou další perspektivu: dojde k boji, ve kterém musí zvítězit ten nový svět. Musí zvítězit, nemá-li svět vůbec zahynout.“ (NEJEDLÝ Zdeněk: Doslov, in: JIRÁSEK, Alois: *Mezi proudy I.*, SNKLU 1959, s. 362.) Obdobně se vyjadřuje v doslovu k *Proti všem*, když charakterizuje Jiráskovy postavy krále Zikmunda a Oldřicha z Rožmberka: „Přímo bahno je to, starý ten svět zde, a Jiráskem rovněž mistrovsky vylíčený, takže se až otřásáme hnusem při tom, a nic to neoslabuje, že Jirásek, i v tom dokonalý realista, vnějšně oba ty zvrhlíky líčí jako milé, ano okouzlující lidi. Naopak, tím větší je hnus, jenž nás přitom jímá.“ (JIRÁSEK: C.d., s. 623.) Nejedlý tak vysílá k čtenáři jasný signál: boj o němž Jirásek vypráví, stále probíhá, i ty, čtenáři, jsi jeho součástí a musíš se podle toho chovat. Takto jednoznačně polarizovaný svět čtenáři implicitně nabízí obdobně trivializovanou jistotu v rozlišování pravdy a lži, v něm není potřeba jakkoliv pochybovat, neboť pravda se vyjevuje zcela jednoznačně. Každý historický jev je, dle Nejedlého, potřeba přeložit do dnešního jazyka, tím se vyjeví jeho pravá podstata a ta spočívá především v boji vykořisťovaného dobra s vykořisťovatelským zlem.

Čtvrtý předpoklad: s normativní interpretací Jiráskova díla je potřeba spojit též odpovídající techniku čtení. Čtenář musí být nasměrován k tomu, aby Jiráska četl, tak jak má. Nejedlý své doslovy k Jiráskovi v tomto smyslu prostoupil řadou návodných poznámek. Důsledně používal plurálu „my“, aby čtenáři vnutil vlastní postoje. Apeloval na něj však i přímo, když určoval, co dojíká k slzám a co naopak vzbuzuje pláč. Jako by předem programoval čtenářské emoce. V jiráskovské monografii vyjádřil Nejedlý svou představu o

modelovém čtenáři Jiráskova následovně: „Žádný Jiráskův čtenář zajisté se nemohl vymlouvat, že se tu na něho kladou upřílišněné požadavky, že se od něho očekávají bůhvíjak hrdinské činy. Naopak, Jiráskovi lidé jsou prostí lidé a prostě pracují, ale pracují užitečně. Proto od nich se může i každý učit. Není to však účinek, nad nějž sotva lze si myslit lepší? A není to právě u národního kronikáře, jakým se stal našemu lidu Jirásek, účinek tak zdravý, že již proto si musíme přát, aby jeho dílo jen vnikalo stále dále a stále hlouběji v mysl všech těch jeho nesčetných čtenářů?“ (NEJEDLÝ, Zdeněk: *Alois Jirásek*, Praha, Svoboda 1949, s. 104n.) Čtení Jiráskova se tak stává terapií, s pomocí takového čtiva je možno bojovat s temnem ve vlastním nitru i čtení se tímto stává součástí velkého boje za nový a lepší svět.

Pátý předpoklad: Nejedlý v Jiráskových románech akcentuje lidovost a revolučnost. Lid podle něj představuje hlavního hrdinu všech historických příběhů. Ostatní společenské vrstvy (šlechta, buržoazie, církve) se národu postupně odcizují. Poněmčují a pořímsťují se natolik, až zcela ztrácí národní charakter. Touto pozvolnou redukcí národa chce Nejedlý dosáhnout jednoduché teze: národ rovná se lid. Pouze vykořisťované společenské vrstvy jsou tak skutečně národní a mají právo vyvrhnout z těla národa ty složky, jež se národnímu charakteru odcizily. Nejedlým deklarovaná Jiráskova lidovost se tak stává efektivním nástrojem vyloučení jistých „nelidových“ skupin ze společnosti. Ačkoliv sám spisovatel smýšlel velmi konzervativně, jeho dílo je zneužito k tomu, aby delegitimizovalo postoje, které on sám kdysi zastával. Nejedlý však touto redukcí národa na lid nekončí. Na jednoduchou rovnici národ = lid navazují další teze: uvědomělé a nejtvrdší jádro lidu představuje komunistická strana. Ta se dle Nejedlého výkladu stává skutečným představitelem národa. Argumentace pozvolna spěje k nevyhnutelnému závěru: národ = strana. Obdobně Nejedlý akcentuje i revolučnost českého národa. U veškerých konfliktů, které Jirásek zachycuje ještě s relativním porozuměním dobovému kontextu (husitské hnutí bojuje za naplnění apoštolského ideálu církve), zdůrazňuje Nejedlý především sociální rozměr zápasu (husité bojují proti sociální nespravedlnosti, proti vykořisťovatelům). Komunistická „revoluce“ z Února 1948 se tak z této perspektivy jeví jako přirozené vyústění zápasů o sociálně spravedlivou společnost, jež se v českých dějinách vedli od nepaměti. Jiráskovi hrdinové (Hus, Žižka, Kozina, Skaláci aj.) se tak jeví jako předchůdci českých komunistů, kteří jen navazují na nejvýznamnější historickou tradici českého národa.

Komplex Jiráskových románů tak komunistická kulturní politika konstruovala jako jakousi umělou paměť lidu. Jako v zrcadle měl čtenář v Jiráskových příbězích z národní historie objevovat svou „pravou“ tvář, dozvídat se, kým vlastně je a jak se má chovat. V doslovu k prvnímu svazku edice to Nejedlý formuloval jasně: „Čtíme proto „Staré pověsti české“ s láskou a porozuměním, jak byly i psány. Vejdeme tím přímo v duši našeho lidu, v jeho lidovou filosofii i v jeho morální a historické nazírání. I porozumíme pak mnoho i z toho, co se nám objeví, až projdeme touto branou a vstoupíme již v samotný mohutný hrad českých dějin v díle Jiráskově, vystavěný pak již ne jen fantasí lidu, ale tvrdou skutečností.“ (NEJEDLÝ, Zdeněk: Doslov, in: Jirásek, Alois: *Staré pověsti české*, Praha, Mladá fronta 1949, s. 327.) Komunistická kulturní politika vyvinula všemožné úsilí, aby tento „hrad českých dějin“ co nejvíce konkretizovala, aby čtenář nemusel při čtení Jiráskových románů příliš namáhat vlastní imaginaci. Usilovala též o to, aby byla jiráskovská obraznost pokud možno jednotná a vzbuzovala tak efekt historické skutečnosti. K tomu napomáhaly zejména filmové verze Jiráskových románů, které oficiální interpretaci knih zasadily do působivé vizuální konkretizace, jíž mohl čtenář jen stěží uniknout. Podle Jiráskových předloh se natočila celá řada filmů: *Jan Roháč z Dubé* (V. Borský, 1947), *Temno* (K. Steklý, 1951), *Staré pověsti české* (J. Trnka, 1953), *Psohlavci* (M. Frič, 1955), *Proti všem* (O. Vávra, 1957), dokonce rozsáhlý televizní seriál - *F.L.Věk* (F. Filip, 1972) a další. Obdobný efekt měly též ilustrace k románům. Kresby Mikoláše Alše splynuly s Jiráskem téměř neodmyslitelně. Jednoduchý svět alšovských ilustrací přitom taktéž napomohl unifikaci historického

povědomí. Mnoho čtenářů četlo Jiráskovy příběhy Alšovými očima. Tuto kolektivně sdílenou konkretizaci bylo však velmi snadné spojit se obdobně jednotnou a závaznou interpretací historických příběhů. Nejedlého doslovy v tomto ohledu hrály klíčovou roli.

Komunistická ideologie je díky Nejedlého výkladu mistrně vetkána do příběhu českých dějin, každý čtenář, pokud sdílí základní historickou obraznost a zná klíčové příběhy z národní historie, by se měl sám dopracovat ke stejnému a nevyhnutelnému závěru: naší (českou) tradicí je komunismus. Naše dějiny jej legitimizují jako nejvlastnější tradici češství, být opravdovým Čechem znamená být komunistou. Sám Nejedlý to v projevu k pracovníkům v kultuře (ideologům) říká zcela jasně: „A to vše tedy není náhoda, ani to není a nemůže být nějaká jen maska. Něco takového vůbec nelze maskovat. A my toho také nepotřebujeme, neboť ne náhoda, ne maska, ale hluboká dějinná i vývojová logika v tom jest, že právě komunisté to jsou, kteří cítí s naším lidem tak národně. Proto říká-li se, a i my můžeme tak říci, že komunisté stojí dnes v čele národa, je to doslova pravda. My jsme opravdu pokračovatelé a v tom smyslu i dědici nejlepších i také nejnárodnějších snah a tužeb lidových vrstev a tím nejlepší složky našeho národa.“ (NEJEDLÝ, Zdeněk: *Komunisté dědici velikých tradic českého národa*, Praha, Československý spisovatel 1953, s. 37.)

LITERATURA

BAUER, Michal: *Ideologie a paměť. Literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*, Jinočany, Jinočany, HaH 2003, kap. Jiráskovská akce, s. 153-185.

NEJEDLÝ, Zdeněk: *Alois Jirásek*, Praha, Svoboda 1949.

NEJEDLÝ, Zdeněk: *Alois Jirásek a společenský význam jeho díla*, Praha, Československý spisovatel 1951.

NEJEDLÝ, Zdeněk: *Doslovy k souboru spisů Aloise Jiráska „Odkaz národu“*, Praha, SNPL 1960.

NEJEDLÝ, Zdeněk: *Komunisté dědici velikých tradic českého národa*, Praha, Československý spisovatel 1953.